

ÖZET

Güçlendirme yaklaşımı temelinde yapılandırılan bu makalede, sosyal adalet ve sosyal hizmet arasındaki ilişki teorik çerçevede tartışılmaktadır. Bir disiplin ve meslek olan sosyal hizmetin nihai hedefinin sosyal adaletin sağlanması olduğu görüşü vurgulanmaktadır. Başlangıcından günümüze uzanan gelişme sürecinde sosyal hizmetin sosyal adaletle bağlantısı eleştirel bir bakışla tahlil edilmektedir. Mikro düzeyde psikososyal iyileştirme-geliştirme odaklı, makro düzeyde sosyal değişim ve politika odaklı her uygulama ortamında sosyal adalet nihai hedefine ulaşmada sosyal hizmetin ihtiyacı paradigma değişikliğidir. Bu ihtiyaca yanıt üreten, hem tekil olarak bireyin özne yaşamında, hem de büyük ölçekte toplumun geniş kesimlerinin gereksinimlerini karşılamada, sorundan çok çözüme odaklanan ve sorunun sahiplerini çözümün baş aktörleri olarak gören paradigma güçlendirmedir. Dolayısıyla, profesyonel uygulamaların birey, grup, aile düzeyinden toplum ve politika düzeyine değin çeşitlilik arz eden uygulama ortamlarında, güçlendirme yaklaşımı temelinde yapılandırılmasıyla sosyal adalet hedefine doğrudan hizmet edileceği görüşü savunulmaktadır.

Anahtar sözcükler: Sosyal adalet, güçlendirme, sosyal hizmet.

ABSTRACT

This article discusses the relationship between social justice and social work in a theoretical framework which is structured in the basis of the empowerment approach. It is emphasized that as an academic discipline and also a profession, the primary objective of social work is to ensure social justice. Throughout its development process from beginning to this time, connectedness of social work with social justice is analyzed through critical thinking. In every practice setting, both psychosocial improvement and

SOSYAL HİZMETİN TEMEL HEDEFİ: SOSYAL ADALET

Güçlendirmeye Retorikten Pratiğe

Primary Objective of Social Work: Social Justice

From Rhetoric to Practice Through Empowerment

Tarık TUNCAI*
Ercüment ERBAY*

* H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü, araştırma
görevlileri.

development focus on the micro level and social change and policy practice focus on the macro level, social work requires a paradigm change to ensure the objective of social justice. To satisfy this requirement, both in an individual's subjective life, and in the process of meeting the needs of large part of a society, the paradigm of empowerment mainly focuses on solutions rather than problems and sees people as actors in their own lives and solutions. Consequently, it is emphasized that, in various practice settings, from individual, group and family level to societal and policy practice level, professional practices which are structured in the basis of empowerment approach will directly serve the objective of social justice.

Key words: *Social justice, empowerment, social work.*

GİRİŞ

"Adalet güçlü olanın lehinedir. Plato"

Sosyal hizmet mesleğinin nihai hedefine ilişkin süregelen tartışmalar sosyal hizmetin kendisi kadar eskidir. Sosyal hizmetin nihai hedefi nedir? Sosyal adaletin ve toplumsal değişimin sağlanması mıdır? Eğer yanıt sosyal adalet ideali ise, bilimsel temeller üzerine inşa edilmiş bilgi-beceri repertuarına sahip *"klinik sosyal hizmet uygulaması"* ile müracaatçının yaşantılarındaki değişimlere ve çevresel koşullara psikososyal uyumunun sağlanmasına odaklanan sosyal hizmet uygulamalarıyla sos-

yal adalet hedefinden uzaklaşılır mı? Uygulama alanında makro odaklı sosyal adalet ve politika temelli çalışmalar mı yoksa mikro odaklı klinik müdahaleler mi ağırlıktadır? Diğer taraftan birey, grup ya da aile odaklı klinik uygulama yoluyla da sosyal adalet hedefinin karşılanmasına hizmet etmek olanaklı mıdır? Güçlendirme yaklaşımının zemini üzerine kurulu bu makalenin amacı, sosyal hizmet ve sosyal adalet temel hedefi arasındaki ilişkiyi eleştirel bir gözle tartışmaktır.

Bisman (2004:109-110), amaç tartışmalarının, mesleğin gelişimine zarar vererek miyop bir odak yarattığını, bunun sonucunda toplumun incinebilir bireyleri ve grupları için sosyal adalet sağlanması sürecinin zarar gördüğünü savunmaktadır. O'Brian'a göre ise sosyal hizmet, yoksullar için sosyal adalet sağlanması pahasına yöntemlere, kuram ve uygulama modellerine gereğinden fazla dikkat harcamıştır (2003:389). Sosyal hizmet bireyi ve onu çevreleyen dünyayı görünenin ötesinde algılamak, değerlendirmek ve yorumlamak yeteneğine sahip olmalıdır. Ancak bu şekilde toplumsal değişim ve sosyal adalete hizmet edebilir.

Bu makalenin konusu bir disiplin olarak sosyal hizmetin ontolojisini tartışmak değildir. Fakat sosyal adalet temel hedefinden uzaklaşılması olasılığına etkide bulunduğu düşünülen bazı konulara kısaca değinmekte

yarar vardır. Sosyal hizmetin bilgi temeli geçmişten günümüze geniş ölçüde sosyal bilimler ve tıptan beslenmektedir. Bu kapsamda bireye ve topluma bakış, özellikle modernist psikoloji ve sosyoloji kuramlarından esinle biçimlenmiştir. Bu durum, müracaatçılara yönelik çeşitli mesleki müdahalelerde, sorunu tanımlama ve çözüm üretme sürecinde kolaylıkla ve sıklıkla "patoloji" ve "işlevsizlik" terimlerinin kullanılmasına etkide bulunmuştur. Profesyonel uygulama da "iyileştirme", "onarım" ya da "düzeltme" üzerine yapılanmıştır. O'Brian (2003:395) bunun nedenini, sosyal hizmet kuramlarının sosyoloji ve psikolojiden yararlandığı oranda ekonomi ve eğitimden yararlanmamasına bağlamakta, bireyi değişimin öznesi olmasından çok nesnesi olarak gören modernist-pozitivist kuramlarla oldukça güçlü bağlar kurduğunu savunmaktadır.

Hem psikoloji hem de sosyoloji kişilerin ve toplumların genel görünümünü ve sorunlarını açıklamaya çabalamaktadır. Bu disiplinler insanların işlevselliğini ya da onun toplumdaki yetersizliğine neden olan temel kusurları ve adaletsizlikleri açıklamaya yardımcı kuramlar önerirler (O'Brian, 2003:395). Fakat varılacak son nokta sosyal adaletin ilkelerini benimsemek ise, kusurların ve açıklamaların ötesine geçebilmek ve insanların daha adil ve eşit koşullarda yaşamasının nasıl olanaklı kılınacağı

üzerinde çalışmak gerekir. Bu konularda çalışmak kuşkusuz sosyal hizmetin sorumluluğudur.

Öte yandan ekonomik konular da her zaman sosyal hizmet uzmanı - müracaatçı ilişkisinde etkili bir boyut olmuştur. Özellikle sosyal ve ekonomik yoksunluk içindeki müracaatçılar terapiden çok daha öncelikli olarak nakit yardımına ihtiyaç duyarlar. Sosyal hizmet uzmanının müracaatçılarında psikososyal yönden geliştirici terapi ya da danışmanlık yapması para vermekten daha kolay olabilir. Nitekim barınma, geçim gibi ekonomik temelli sorunlarla sosyal hizmet uzmanlarına gelen müracaatçıların çoğunluğu yeterli ekonomik destek almak yerine, içinde buldukları durumun güçlüğünü ve duygularını paylaşmakla elde ettikleri geçici bir rahatlama razı olabilirler. Diğer taraftan yalnızca aynı veya nakdi destekle sınırlı bir sosyal hizmet uygulaması da müracaatçının yaşadığı sorunların görünür kılınması ve bu sorunlarla baş edilmesinde yetersiz kalır. Her bireyin kendine özgü ve biricik olan iç dünyası ve dış çevresiyle güçlerini keşfetmesinde sosyal hizmet uzmanının çok yönlü mesleki müdahalelerde bulunmaması uygulamayı "onarıcı" bir pratikle sınırlandırır. Bu türden süreçler sosyal hizmet uzmanları açısından kendilerini güçsüz ve yetkisiz hissettikleri yaygın durumlardır ve sonuçta sosyal adalet hedefinden uzak her

mesleki süreçte, dramatik biçimde müracaatçı-sosyal hizmet uzmanı ilişkisinin ortak paydası "güçsüzlük" olmaktadır.

Sosyal Adalet Hedefine Doğru

Toplumsal kaynakların ve sorumlulukların toplumun tüm üyelerine eşit dağılımı (Wendorf, Alexander ve Firestone, 2002:20) olarak tanımlanan sosyal adaletin, bir meslek olarak doğuşundan bugüne değin uzanan süreçte sosyal hizmetle bütünleşmesinde toplumsal hareketlerin önemli bir rolü bulunmaktadır. Thompson toplumsal hareketlerin, sosyal hizmet uygulamasında geleceksel, psikodinamik, birey odaklı paradigmayı değiştirdiğini belirtmektedir (2002:711). Sosyal refah programlarının gelişimi, sosyal hizmetin güvenilirliğinin toplumun geniş kesimlerinde toplumsal değişme yaratma yeteneği ile ölçülmesine neden olmuştur.

Sosyal hizmet mesleği ve disiplininin nihai hedefi, kuşkusuz sosyal adaletin sağlanmasıdır. Fakat toplumsal boyutta hayata geçen "adalet" kavramının bireysel boyutta da ele alınması gerekir. Sosyal adaleti sağlamaya yönelik tüm eylemlerin bireyin saygınlığı ve değeri açısından gözden geçirilmesi zorunludur. Çünkü kimi durumlarda toplumun "ortak esenliği" uğruna bazı nüfus gruplarının ve bireylerin bundan yarar değil, tam aksine ciddi zararlar görmesi

olasıdır. Örneğin ekonomik büyümenin sağlanması ve yoksulluğun azaltılması için kadınların tam zamanlı olarak iş yaşamına katılmalarının özendirilmesi, beraberinde kadına yönelik ücretli izin, doğum ve çocuk yardımları gibi etkili sosyal koruma enstrümanları olmadığında çocukların gelişimi ve yetişmesi açısından bazı zararlar doğurarak çocuğu mağdur konuma düşürebilir. Pelton'a göre kölelik dahi, zamanında bir bütün olarak bazı devletlerin özellikle ekonomik ve toplumsal gelişmesine doğrudan katkı sağladığı için "adil" olarak nitelendirilmiş ve sosyal adaletin sağlanmasına katkı veren bir unsur olarak değerlendirilmiştir (2001:433). Dolayısıyla sosyal adalet son derece hassas bir kavramdır ve son tahlilde temel kaygısı, belirli amaçlara ulaşmada bireylerin bir araç olarak kullanılmaması olmalıdır. Aksi durumda, kimilerinin yararlanırken diğerlerinin ciddi zarar göreceği sonuçlar kaçınılmazdır.

Sosyal adalet zaman içerisinde hiyerarşik veya geçmişten miras kalan eşitsizliklerin sonuçlarının iyileştirilmesi amacıyla gelişmiştir (Reisch, 2002:343). Burada iki tartışma konusu öne çıkar. Birincisi, sosyal adaletin tesis edilmesi için adil bir toplum yaratma girişiminde bir yandan statükonun korunması tehlikesidir. İkincisi ise, demokratik toplumlarda sosyal adaleti inşa ederken bireysel özgürlüklerin ve hakların korunmasının

oldukça zor olabileceğidir. Pelton'a göre özellikle batı demokrasileri bireysel adaleti toplumun ortak esenliği uğruna feda etmektedir. Sosyal adalet, tanımı, uygulanması ve sürdürülmesi bakımından, modern demokrasilerin gündelik hayatı düzenleyen politikaları içinde oldukça önemli bir yerdedir. Fakat toplumsal yarar olarak toplumun davranışlarını ve kültürel sorumluluklarını düzenleyen yapısıyla bireysel alanı kimi zaman görmezden gelir (2001:435-437). Bu çerçevede "*bireysel hak ve özgürlüklerin tam anlamıyla korunabildiği bir sosyal adaletin liberallerin rüyası*" olmanın ötesine geçemediği dahi iddia edilmektedir.

Craig (2002:671) sosyal adaletin kapsamını, bütün bireylerin, (i) eşit değeri, (ii) temel gereksinimlerini karşılama eşit hakka sahip olmaları, (iii) yaşam şanslarını ve fırsatları olabildiğince geniş oranda kullanmaları ve (iv) adaletsiz her düşünce ve eyleme karşı korunmaları olarak dört boyutta ele almıştır.

Bu çerçevede sosyal adalet, siyasal amaçlar çerçevesinde, özellikle farklılıkların kabul edildiği bir yapıda izlenen ve eşitlikçi bir anlayış temeli üzerine inşa edilen sosyal, ekonomik ve çevresel sosyal politikalar bütünü olarak görülebilir. Toplumsal alanda eşitliğin korunması, her bireyin saygının, değerli ve eşit hakka sahip olduğu bilincinin yaygınlaştırılması, bu doğrultuda temel gereksinimlerin

karşılanması ve ağırlıklı olarak dezavantajlı toplulukları içeren bir toplumsal yapıda eşit gelir dağılımının sağlanması sosyal adaletin temel çıktıları olarak görülebilir.

Dorothy van Soest, Sosyal Hizmet Ansiklopedisinin, "Barış ve Sosyal Adalet" başlıklı bölümünde sosyal adaletin üç unsuru olduğunu belirtir. Birincisi hukuki adalet olup, bireyin topluma olan borcu ile ilgilidir. İkincisi, paylaşılan adalettir ve insanların birbirlerine olan borçlarıyla ilgilidir. Üçüncüsü ise dağıtıcı adalet olup, toplumun bireye olan borcuyla ilgilidir. Dağıtıcı adalet diğer iki adalet unsurunu da kapsayan niteliği ile toplumsal kaynakların adil dağılımının sağlanması ve bunun sorgulanması sorunsalı üzerine odaklanmıştır (1995:1811; akt. Swenson, 1998: 528) ve büyük ölçüde sosyal hizmetin temel amacı olarak işlev görmektedir. Bu boyutta sosyal adalet müracaatçının güçleri, kaynakları ve içinde yer aldığı etnik, kültürel, sosyal ve ekonomik çevrenin dikkate alınmasına olanak tanır.

Sosyal Hizmet Açısından Sosyal Adalet ve Güçlendirme Yaklaşımının Katkısı

Sosyal adalet, sosyal hizmetin (NASW, 1996) Etik Standartları kapsamında etik bir ilke olarak ele alınmakta, sosyal adaletin sağlanmasında sosyal hizmet uzmanlarına meydan okuyucu bir rol yüklenmektedir.

Bu ilke özetle şu şekilde ifade edilmektedir: *"Sosyal hizmet uzmanları incinebilir ve baskı altındaki bireyler ve gruplarla birlikte ve onların adına toplumsal değişimi gerçekleştirmeye çabalar... Sosyal hizmet uzmanlarının toplumsal değişim çabaları öncelikli olarak yoksulluk, işsizlik, ayrımcılık ve diğer sosyal adaletsizlik unsurlarına odaklanmıştır... Bu eylemler kültürel ve etnik farklılığa ilişkin bilgi ve duyarlılığın sağlanmasını hedefler. Sosyal hizmet uzmanları tüm insanlar için gereksinim duyulan bilgi, hizmet ve kaynaklara erişmeye ve fırsat eşitliğinin sağlanmasına çabalar... Sosyal hizmet uzmanları gerek yerel gerekse küresel düzeyde, toplumun refahının ve insanların, bağlı buldukları toplulukların ve çevrelerinin gelişimini artırmaya gayret eder... Sosyal hizmet uzmanları sosyal adaletin gerçekleştirilmesi için, sosyal, ekonomik, politik, kültürel değerleri ve kurumları geliştirerek, temel insani gereksinimlerin karşılanmasında yardımcı, yaşam koşullarının iyileştirilmesinde savunucu bir rol üstlenir."*

Sosyal hizmetin etik standartlarında sosyal adalet hedefinin açıkça gösterilmesine ek olarak, sosyal hizmet bilim çevresi tarafından yaygın biçimde paylaşılan bir görüş; sosyal adaletin sağlanması ve korunması için sosyal hizmetin kendisini hem devletin içinde hem de kimi zaman onun karşısında konumlandırması

gerektiğini savunur (Becker ve MacPherson, 1988; Adams, Dominelli ve Payne, 1998; akt. Craig 2002:677). Sosyal hizmet uzmanları, devletin içinde profesyonel bir yapı olarak sosyal refahın üretim ve dağıtım mekanizmalarında rol alırlarken, sosyal adaletin işleyişine zarar getirebilecek sosyal politika uygulamaları ve hedefleri karşısında radikal, eleştirel ve muhalif bir duruş sergilemelidirler. Bu tutum büyük ölçüde sosyal hizmet disiplininin değer temeli içinde konumlanan demokrasinin de doğası ve gereğidir. Öte yandan sosyal hizmet uzmanlarının hem devletin içinde hem de müracaatçıların lehine onun karşısında olmasının pratikte oldukça güç olabileceğini de belirtmek gerekir. Bu güçlüğü aşılmasında önemli bir değişken sosyal hizmet mesleğinin amaçlarının ve eylem alanının kurumlar tarafından doğru biçimde algılanması ve benimsenmesidir.

Sosyal hizmet uzmanlarının, sosyal adalet düşüncesi ve temel hedefine ilişkin tutum ve görüşlerini yansıtan çeşitli araştırmalar mevcuttur. Bunlar içinde Weiss'in (2005) uluslararası çalışmasında 10 ülkeden 781 sosyal hizmet uzmanına ulaşılmış ve sosyal adalet değişkenini de içeren mesleki ideoloji ve inançlar sorgulanmıştır. Araştırmanın en çarpıcı sonucu, katılımcıların hemen hemen tamamının sosyal hizmetin birincil sorumluluğunun sosyal adaletin sağlanması ol-

duğuna işaret etmesidir. Bununla birlikte yoksulluk gibi son derece yaygın bir sosyal soruna neden olarak bireysel yetersizlikler değil, yapısal ve toplumsal nedenler adres gösterilerek sosyal adaletin tesis edilememiş olduğu da vurgulanmıştır.

Diğer taraftan, Hawkins, Fook ve Ryan (2001) sosyal hizmet uzmanlarını kapsayan bir araştırmada şu sorunun yanıtını aramışlardır: Eğer sosyal hizmet disiplini ve mesleği sosyal adaletin temel ilkeleri üzerine inşa olmuş ise, mesleki uygulamalarda bu ilkeler ne boyutta karşılanmaktadır? Bunun için araştırmada, sosyal hizmet uzmanlarının uygulamaları hakkında nasıl konuştukları ve sosyal hizmetin sosyal adalet idealini yansıtan bir terminoloji kullanıp kullanmadıkları incelenmiştir. Bu kapsamda yürütülen iki çalışmadan boylamsal olanında bir grup sosyal hizmet uzmanı beş yıl süresince ve diğerinde 30 deneyimli sosyal hizmet uzmanı daha kısa süreli olarak izlenmiştir. Her katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmış ve çeşitli vaka çalışmalarına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Her iki grubun da "güçlendirme", "eşitlik" ve "adalet" gibi kavramları içeren sosyal adalet terminolojisini oldukça sınırlı düzeyde kullandığı, buna karşı "danışma", "aile terapisi", "izolasyon", "değerlendirme", "uyum" ve "arabuluculuk" gibi terimleri sıklıkla kullandığı gözlenmiştir. Kuşkusuz sosyal adalet

nihai hedefine ulaşmayı görev edinen sosyal hizmet mesleğinin uygulamasını sosyal adaletin terimleri ile kavramsallaştırması, bu hedefi karşılamaya yönelik çalışmalar yaptığının bir göstergesidir.

Bir Paradigma Arayışı

Sosyal hizmet literatüründe, sosyal hizmet mesleğinin klinik uygulamalar uğruna sosyal adaletin sağlanması olan temel amacından saptığı, yoksullara ve farklı yoksunluklar içindeki müracaatçı gruplarına yönelik hizmetleri ihmal ettiği yaygın bir kanı olarak paylaşılmaktadır (NASW, 2002; Reisch, 2002; Gibelman ve Shervish, 1997; Specht ve Courtney, 1994; Reeser ve Epstein, 1990; akt. Clark, 2005:37). Sosyal hizmet biliminin çevresinin bu görüşüne karşı, Swenson'un (1998:527-537) "*Klinik Sosyal Hizmet Uygulamasının Sosyal Adalet Perspektifine Katkısı*" başlıklı makalesinde ortaya koyduğu iyimser bakış açısı oldukça çarpıcıdır. Swenson'a göre, klinik sosyal hizmet uygulaması, sosyal hizmet disiplininin değerleri ile bağdaşan ve müracaatçı sistemini önceleyen kuram ve yaklaşımlarla biçimlendirilerek gerçekleştirilebilir. Bu durumda uygulama, "*klinik sosyal adalet uygulaması*" olarak dahi adlandırılabilir.

Bu çerçevede, sosyal adalet artan oranda sosyal hizmetin örgütleyici ve düzenleyici bir değeri olarak görülmektedir. Bu durum sosyal hizmetin

uygulama doğasına da etkide bulunmaktadır. Özellikle klinik sosyal hizmet (vaka yönetimi, savunuculuk, ekip çalışması gibi koruyucu müdahale ve rolleri içeren) uygulamalarında temel değişimler yaratmaktadır. Klinik sosyal hizmet uzmanları, süpervizyon, örgütsel değişim, toplum kalkınması ve eğitimi gibi programlarda da rol alırlar. Klinik sosyal hizmet; medikal modelin, patolojilere odaklanan, mağduru suçlayan ya da sosyal korumacı uygulama yaklaşımıyla eşit görülmemelidir. Klinik sosyal hizmet uzmanları bireylerle, ailelerle ve gruplarla çalışırken sosyal adalet perspektifinden hareket edebilirler (Swenson 1998:527). Bu aşamada sosyal hizmet mesleği için sosyal adaletin ne anlama geldiği ve neden sosyal hizmetin düzenleyici bir değeri olarak görüldüğüne değinmek gerekir. Sosyal hizmet disiplini açısından sosyal adaletin nasıl bir anlam taşıdığını somut olarak Wakefield (1988a, 1988b) ifade etmiştir. Bu kapsamda nasıl tıbbin temel amacı hastalıkların tedavisi, eğitimin amacı öğrenme ise sosyal adalet de sosyal hizmetin tanımlayıcı bir işlevi ve nihai amacıdır. Temel amaç olmasının yanı sıra, sosyal adaletin düzenleyici bir değer olması sosyal hizmetin bilgi, beceri ve değerler bütününe etkide bulunur. Gerçek doğrudan aktif sorun çözme müdahalelerinde ve araştırma uygulamalarında, gerekse politika değişimi yaratma çabalarında sosyal adalet

ideali sosyal hizmetin aynı zamanda düzenleyici ve örgütleyici bir değeridir.

Klinik uygulamayı bireyin patolojilerine odaklanılmasından uzaklaştıran, onu geleneksel, medikal modele dayalı yapıdan kurtaran başlıca yaklaşımlar; güçler perspektifi, anlatı yaklaşımı ve nihayetinde güçlendirme yaklaşımıdır.

Bu yaklaşımlar içinde güçler perspektifi ve anlatı yaklaşımına özetle değinilecek olursa; öncelikle güçler perspektifinin sosyal adalet temelli klinik uygulama için son derece önemli olduğunu belirtmek gerekir (Saleebey, 1994,1992; Weick, Rapp, Sullivan ve Kisthardt, 1989; akt. Swenson 1998:530). Öyle ki, sosyal hizmet uzmanları güçler perspektifi olmadan, müracaatçının patolojileri ve yetersizlikleri üzerinden hareketle müdahale öneren kuramlarla başa kalırlar. Bu kuramlar müracaatçıların içsel ve dışsal potansiyel kaynaklarını kullanma motivasyonlarını azaltır. Profesyonel yaklaşım kendilerinin saygınlığını görmezden gelecek bireylerin görelî yoksunluklarını tetikler. Weick ve Saleebey (1995:5; akt. Swenson, 1998:530) insanların öznel yaşamlarında, hikâyeler ve anlatılarla, değerler ve inançlarla, informal ve doğal kaynaklarla, hayaller ve umutlarla, kültürel birikimler ve öğretiler yoluyla harekete geçirdikleri güçleri ile birçok sorunla başetme yeteneğine sahip olduklarını savun-

maktadır. Yardım edici meslek ve disiplinlerin de bu noktada bireylerin patolojilerine odaklanmaktan ziyade, güçlerini yeniden keşfetmeleri ya da fark etmelerinde yol gösterici ve destekleyici olarak bireyleri güçlendirme-leri önem taşır.

Anlatı yaklaşımı temelli müdahaleler de güçler perspektifi gibi sosyal adalet düşüncesinin hayata geçmesinde özel bir yere sahiptir (Freedman ve Combs, 1996; White, 1995; White ve Epston, 1990; Swenson, 1998:532). White (1995; akt. Swenson, 1998: 532) Foucault'nun "güç" ve "bilgi"nin birbirini tamamlayıcılığı ve bütünlüğü düşüncesinden esinle, adil bir toplum yaratma sürecinde müracaatçıların güce ve bilgiye sahip kılınmalarının önemi üzerinde durmaktadır. Bu çerçevede, kişinin yaşadığı sorunla (örneğin cinsiyet ayrımcılığı) ilgili bilgi ve gücünün artmasıyla sorunun yarattığı baskıdan kurtulması olanaklıdır. Anlatı yaklaşımına dayalı sosyal hizmet uzmanı - müracaatçı ilişkisinde sosyal hizmet uzmanının müracaatçı üzerindeki etki ve gücü asgari düzeydedir. Sosyal hizmet uzmanı, müracaatçının değişmek istediğini, değişebileceğini ve bunun için yeterli düzeyde bilgi ve beceri donanımına sahip olduğunu kabul eder ve rolü müracaatçıda var olan güç kaynaklarını keşfetmesinde ona yardımcı olmaktadır.

Gerek güçler perspektifi, gerekse anlatı yaklaşımını bütünleyen niteliği

ile güçlendirme yaklaşımı kişiler üzerindeki içsel ya da dışsal baskıların ortadan kaldırılmasıyla ilgilidir (Lee, 2001; Simon, 1994; Gutiérrez, 1990; Solomon, 1976; akt. Swenson, 1998:533). 1970'lerde geliştirilen bu yaklaşım, artan biçimde, refah politikası, sosyal programlar veya doğrudan müdahalede kullanılmaktadır ve geleneksel terapist-müracaatçı yardım ilişkisi modelinin yerini almıştır (Shera ve Page, 1995; Pinderhughes, 1983; Rappaport, 1981; akt. Boehm ve Staples, 2002:449-450).

Güçlendirme kavramının teorik temelleri çoklukla sosyal bakımdan dezavantajlı olan nüfus gruplarıyla çalışan eğitimcilerin ve topluluk psikologlarının çalışmalarında atılmıştır. Güçlendirme, Brezilyalı eğitimci Paulo Freire'nin (2003) 1960'lı yıllarda geliştirdiği eğitim felsefesinden büyük ölçüde beslenmiş bir kavramdır. Freire 1972 yılında kaleme aldığı "*Ezilenlerin Pedagojisi*" başlıklı kitabında, kendi eleştirel bilinçlerini ve eşzamanlı eylemlerini geliştirmek suretiyle, ezilen insanların nesneleştirilmesini ve insanlıktan uzaklaştırılmasını tersyüz eden özgürleştirici bir pedagojiye atıfta bulunmaktadır. Freire'nin ilgisi öncelikli olarak sınıfsal baskı olsa da, felsefesi diğer güçlendirme çalışmalarına uyarlanmıştır.

Bu çalışmalar içerisinde Barbara Solomon'un, "*Black Empowerment: Social Work in Oppressed Communities*" (1976) başlıklı kitabı ardından

güçlendirme ve sosyal hizmet uygulaması arasındaki ilişkide yeni ufuklar açılmıştır. Güçlendirme yalnızca sosyal hizmet uygulamasının çeşitli alanlarına girmekle kalmamış, devasa yaklaşımları ve sonuçları göstermek üzere de kullanılır olmuştur. Solomon güçlendirme kavramını özellikle ezilen nüfus gruplarıyla etkili olan geleneksel ve yaratıcı sosyal hizmet müdahale ve stratejilerini betimlemek üzere kullanmıştır.

Güçlendirme uygulamasının dayandığı varsayıma göre, çok sınırlı bir sosyal veya politik güçle donanmış bir grubun üyesi olmanın kişisel ve sosyal bedelleri vardır. Bu bireylerin kaynaklara erişimi de eşitsizdir. Bu durumu geliştireceklerse, kendi seçimlerinin farkında olmalı ve bu seçimler arasından eylemlerini ortaya çıkararak fırsatlara sahip olmalıdırlar (DuBois ve Miley, 1996). İnsanlar bir kere bilgi sahibi oldu mu, bu seçimleri yapabileceklerine ve söz konusu fırsatları lehlerine kullanabileceklerine dair inanca da sahip olmalıdırlar (Bandura, 1978 akt. Cearley, 2000:17). Ayrıca, bizatihi inanç davranış değişiminin en güçlü belirleyicisidir. Bu inançtan yola çıkarak, kişi gerekli kaynakları elde etmede ve karar almada belli bir kontrol veya güce sahip olduğunu algılayabilir. İnanç ve becerilerin ahenkli bir biçimde iş görmesi; model alma, yetki paylaşımı ve destek ile öğrenilebilir (Leslie, Holzhalb ve Hoffman, 1998;

Kadushin, 1974, akt. Cearley, 2000:18).

Rafael (1995:29; Jones ve Meleis, 1993; Gibson, 1991; Rappaport, 1987, akt. Mok, 2001) farklı yazarların çalışmalarına atfen güçlendirmenin birtakım niteliklerini ortaya koymuştur. İlk olarak, müracaatçılar kendi güçlendirilmelerinde etkin ve eşit katılımcılar olmalıdır. Bir diğer deyişle, müracaatçıları güçlendirmek yerine, sosyal hizmet uzmanları onların güçlenmelerini kolaylaştırmalıdır. İkinci olarak, güçlendirme kişisel kontrolü genişleten müktedir kılıcı bir süreçtir. Bu paternalizm ile kesin bir karşıtlık arz etmektedir; paternalizm kişisel kontrolü azaltır, kişiyi zayıflatır ve etkin katılımı engeller. Üçüncü olarak, Gibson (1991:355-356) güçlendirmenin devrimsel bir unsurunu vurgulamıştır. Bu unsur, sorunlu toplumsal ve kültürel bağlamları değiştirme bilinci ve bağlılığına dairdir. Son olarak, güçlendirme, ötekini nesne olarak değil kendi gerçekliğini değiştirmeye müktedir özne olarak görmeyi zorunlu kılar.

Barker (1999:153) güçlendirmeyi, "sosyal hizmet uygulamasında bireylerin, ailelerin, grupların ve toplulukların kişisel, kişiler arası, sosyo-ekonomik ve politik gücünü artırmalarına ve koşullarını geliştirmelerine yardımcı olmayı amaçlayan bir süreç" olarak tanımlamaktadır. Gutierrez (1990:149) ise güçlendirmeyi benzer biçimde, "bireyler ya-

şam durumlarını geliştirmek üzere harekete geçebilsinler diye kişisel, kişiler arası veya politik gücü artırma süreci" olarak tanımlamıştır. Bu süreç sosyal adaletin gelişimine doğrudan hizmet etmektedir.

Literatürde sosyal hizmet uzmanının güçlendirme sürecinde doğrudan yönlendirici olmayan ve kolaylaştırıcı rolüne dair hatırı sayılır bir uzlaşma bulunmaktadır. Lee'ye göre, *"insanlar kendi kendilerini güçlendirir: sosyal hizmet uzmanları yalnızca yardım etmelidir."* (2001, akt. Boehm ve Staples, 2002:452-454). Çoğu yazar uygulama için kritik bir değer ve ilke olarak self-determinasyon üzerinde önemli bir vurgu yapmaktadır. Self-determinasyonun vurguladığı nokta, sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçıları öngörölmüş seçeneklere yönlendirmemeleri gereğidir (Rubenstein ve Lawler, 1990; akt. Boehm ve Staples, 2002:450). Bu yazarlar uzman ve müracaatçı arasındaki güç dengesizliğini azaltacak ve müracaatçıya yaşamını etkileyen kararları almada bağımsızlık tanıyacak bir model çağırısı yapmaktadır. Görelilik olarak edilgen müracaatçılar için yanıtlar temin eden, çözümler üreten ve her şeyi bilen uzman yerine, sosyal hizmet uzmanı yardım sürecinde müracaatçıları etkin bir biçimde sorun çözme sürecine katar (Gutierrez, 1990:149-151). Bu, bir ortaklık ilişkisidir ve alternatifler sunan bir süreçtir.

Bununla birlikte güçlendirme yaklaşımı, temel dayanakları arasında yer alan self-determinasyon ilkesi ile sosyal hizmetin temel hedefi olan sosyal adalet arasında oldukça hassas ve birinin diğerini tamamladığı bir denge kurmaktadır. Yalnızca sosyal adalet ilkesi üzerine kurulu toplumsal bir yapıda birey edilgenlik tehdidi ile yüz yüze kalır. Değişimin kendisi açısından doğurduğu sonuçlara razı olan bir konuma düşebilir. Tek başına self-determinasyonun egemen olduğu bir yapı ise açıkça sosyal adaletten uzaklaşılması ve toplumsal bilincin örselenmesi tehlikesini doğurur. Bireysel tercihler ve beklentiler toplumun diğer üyelerinin hak ve özgürlüklerini sınırlayıcı nitelikte olabilir. Bu bakış açısı, sosyal hizmet disiplini bakımından insani hizmet sürecinin nasıl işlenmesi gerektiğine ve sosyal adalet hedefinin nasıl karşılanacağına ilişkin teorik çerçeveyi ortaya koymaktadır. Lynn de benzer biçimde sosyal adaleti, birey, grup ve aile odaklı psikososyal geliştirme amaçlı çalışmalarını kastederek kullandığı *"kişisel koruma"* kavramı ile birlikte ele alarak sosyal hizmetin bu iki değer temeli üzerinde geliştiğini savunmaktadır. Fakat kişisel korumayı önceleyip, insanlara yalnızca bireysel gereksinim ve beklentilerine odaklanarak yardım etme ya da tam aksine makro düzeyde, toplumun ortak esenliği adına sosyal adalet ve değişim için çalışma çabası, sosyal hizmet uzmanlarının bu iki

seçenekten yalnızca birini tercih etmesi durumunda bir ikilem yaratır. Sosyal hizmet uzmanının değişim için kolaylaştırıcılık rolüne sahip olması ve aynı zamanda bir sosyal kontrol unsuru oluşu sosyal hizmet disiplininin kimliğindeki bu güçlüğü açıkça simgelemektedir. Örneğin sosyal hizmet uygulamasında kullanılan ve esası "*sosyal koruma*" olan danışma yaklaşımı, insanların işlevselliğinin artırılmasıyla ilgilidir. Dezavantajlı toplulukların ve yoksulların, kendi denetimlerinin ötesindeki sosyoekonomik sistemden kaynaklanan yaşamsal güçlüklerle "*başetmelerini*" sağlamak amacıyla kullanılan bir yaklaşım olarak görülmüştür (1999:940-951).

Yaklaşımın doğası gereği temel vurgu, çevrelerinin denetimi ve düzenlemesi çabası yerine müracaatçıların başetme becerilerine odaklanmaktadır. Diğer taraftan, asıl vurgunun sosyal adalete yapıldığı, müracaatçıların yaşamlarının kontrollerini kendi ellerine geçirecek güçlenmelerini amaçlayan sosyal aksiyon ve savunuculuk uygulamaları da yardım sürecinin siyasallaşması ve müracaatçıların farkında olmadan kendilerine yardıma soyunan profesyonellerin kişisel ve siyasal tercihleri doğrultusunda kullanılması sonucunu doğurabilir. Her ne kadar kişisel korumacı ya da sosyal adaletçi paradigma birbirlerine karşıtlık gösteren bir yapıda ve bir çatışma içinde olsalar da, yar-

dım sürecinin temel unsurlarıdır. Önemli olan sosyal adalet ve sosyal koruma arasındaki birbirini tamamlayıcı dengenin sosyal hizmetin bilgi-değer temeli ve beceri repertuarı ile müracaatçının ve toplumun tam iyilik hali amacına hizmet edecek biçimde kurulmasıdır.

Güçlendirme temelinde birey, grup veya aile düzeyinde, klinik uygulamaların yanı sıra özellikle makro düzeyde sosyal politika uygulamaları da sosyal adalet hedefine katkı verir. McDonough (1993) sosyal hizmet uygulamasının nihai hedefinin sosyal adalet olduğu düşüncesi üzerinden, bu hedefe ulaşmada sosyal politika uygulamasının katkısı üzerinde durur. Sosyal politika uygulaması sosyal hizmet uygulamasının oldukça uzun zaman ihmal edilmiş bir boyutu olup, bu durumun en önemli nedenleri arasında yine geleneksel klinik uygulamalara ağırlık verilen medikal model adres gösterilmektedir.

McDonough (1993:181-186) sosyal hizmet uygulaması içine sosyal politika uygulamasını etkin biçimde dâhil ederek sosyal adalet idealine ulaşmasını sağlayan bazı yöntemler önerir. Bunlardan üçü dikkat çekicidir. Birincisi, hukuki savunuculuktur. Sosyal hizmet mesleğinin temsil ettiği sosyal yoksunluk içindeki çeşitli toplulukların yararına ve güçlenmesine hizmet edecek yasal düzenlemelere etkiye bulunmayı amaçlar. Sosyal hizmetin hukuki savunuculuk

faaliyetleri uygulama alanındaki sivil toplum örgütlerinin etkililiği ile var olur ve gelişme gösterir. Temel niyet toplumun geniş kesimlerinin temel hak ve gereksinimlerden eşit ve adaletili biçimde yararlanmasının sağlanmasıdır. Hukuki savunuculuğa paralel biçimde, ikinci sosyal politika uygulaması, davalara dâhil olarak, mevcut yasalar ve uygulamalarında değişiklikler yapılmasını olanaklı kılarak toplumun özellikle marjinalize olmuş kesimlerinin (suçlular, engelliler vb.) sosyal haklarının korunmasına ve geliştirilmesine katkı vermektir. Sosyal aksiyon sosyal adalet hedefine hizmet eden sosyal politika uygulamalarının üçüncü boyutunu ifade eder. Sosyal aksiyon sosyal hizmetin aynı zamanda bir uygulama yöntemi olup, "hak" kavramı temelinde sahip "olmak" ya da "olmamak" toplumsal düşüncesinin çatışma alanlarının yattığı toplumsal bir hareket olarak nitelendirilebilir. Bu biçimiyle belirli özel gereksinim gruplarının (çalışanlar, eşcinseller, kadınlar gibi) ortak esenliklerinin sağlanması, sosyal veya siyasal haklarının elde edilmesi sürecinde birlikte mücadele etmelerinde örgütleyici ve özgürleştirici proaktif bir pratik niteliğinde görünür olur. Bu sosyal politika uygulama yöntemlerinin tümü güçlendirici sosyal hizmet anlayışı temelinde etkili olmaktadır.

SÖNÜÇ

Sonuç olarak, doğası itibariyle sosyal adalet hedefine hizmet eden güçlendirme felsefesi üç varsayıma dayanmaktadır (Dunst, Trivette ve Deal, 1994:15; akt. Cearley, 2000:20). İlk olarak, insanlar zaten yeterlidir veya yeterli olacak kapasiteye sahiptir. İkinci olarak, yeterliği göstermedeki başarısızlık; kişinin kusurlarından dolayı değil, bilakis, yeterliğin gösterilmesi ya da öğrenilmesi için fırsatlar yaratmada sosyal sistemlerin aksamasından kaynaklanır. Son olarak, müracaatçı ve çevresi davranış değişikliği gösterebilmelidir. Değişim yalnızca müracaatçının kişisel davranışlarında değil, onu çevreleyen toplumsal koşullarda ve örgütlerde ortaya çıkacaktır. Güçlenmiş olmanın anlamı budur ve böylesi bir güçlenme süreci doğrudan sosyal adaletin inşasına olanak tanımaktadır.

İster mikro düzeyde psikososyal iyileştirme ve geliştirme odaklı, isterse makro düzeyde sosyal değişme ve politika odaklı her uygulama ortamında sosyal adalet nihai hedefine ulaşmada sosyal hizmetin ihtiyacı paradigma değişikliğidir. Bu ihtiyaca yanıt üreten, hem tekil olarak bireyin öznel yaşamında, hem de büyük ölçekte toplumun geniş kesimlerinin gereksinimlerini karşılamada, sorundan çok çözüme odaklanan ve sorunun sahiplerini çözümün baş aktörle-

ri olarak gören paradigma güçlendirmedir.

Bireyler toplumsal değişimin öznesi yerine nesnesi oldukları ve sosyal gerçekliğin inşasında rol almadıkları oranda güçsüzleşmektedirler. Son tahlilde güçlendirme süreci ise, çevre üzerinde hâkimiyet, self-determinasyon ve kişinin yaşamını olumsuz etkileyen sosyal güçlerin tanınması gibi unsurları öne çıkarmakta, sosyal adaleti vurgulayan boyutuyla bireyin özgürleşmesi sürecinde toplum üyeleri arasında ortaklık ve eşitlik kurma idealini savunmaktadır.

Gerek bireysel gerekse toplumsal boyutta gerçekleşen güçlendirici sosyal hizmet uygulamaları, güçsüzleşmiş yapılardan gelen bireylere, gruplara ve topluluklara yaşamlarına dair sonuçlar üzerinde kontrolleri olduğu inancını edinmelerinde ve yaşamlarındaki sorunların sorumlusunun ayrımcılık, önyargı ve sömürü gibi dışsal engeller olduğu algısını kazanmada yardımcı olmaktadır. Yardım ilişkisinde, güçlendirme modelleri, "müracaatçının patolojileri yerine güçlü yanlarına odaklanmak" suretiyle sosyal hizmet uzmanının müracaatçı üzerindeki güç ve kontrolünü asgari düzeye indirmektedir.

Sosyal adalet bireylerin ve grupların zihninde var olan bir toplumsal gerçeklik ve paylaşılan ortak inançlar bütünüdür. Dolayısıyla toplumun

üyelerinin koyduğu belirli yaptırımlar ve kurallar ile var olur ve kuşkusuz toplumsal değişme ve gelişmenin sağlanması için sosyal hizmet disiplini açısından, güçlendirme paradigmasıyla birlikte retoriğin ötesindedir, ötesinde olmalıdır.

KAYNAKLAR

- Adams, R., Dominelli, L. ve Payne, M. (ed.). (1998) *Social Work: Themes, Issues and Critical Debates*, Basingstoke, Macmillan.
- Bandura, A. (1978) "The Self System in Reciprocal Determinism", *American Psychologist*, September:1175-1185.
- Barker, R., L. (1999) *The Social Work Dictionary*, 4th edition, Washington DC, NASW Press.
- Becker, S. ve MacPherson, S. (ed.). (1988) *Public Issues, Private Pain*, London, Insight.
- Bisman, C. (2004) "Social Work Values: The Moral Core of the Profession", *British Journal of Social Work*, 34(1):109-123.
- Boehm, A. ve Staples, L.,H. (2002) "The Functions of the Social Worker in Empowering: The Voices of Consumers and Professionals", *Social Work*, (47)4:449-460.
- Cearley, S. (2000) *Factors that Influence the Empowerment of Child Welfare Workers*. University of South Carolina, College of Social Work, UMI.
- Clark, J.W. (2005) *Social Justice Beliefs, Practice Behaviors of Social Workers and The Social Work Mission*, Walden

- University School of Health and Human Services, UMI.
- Craig, G. (2002) "Poverty, Social Work and Social Justice", *British Journal of Social Work*, 32:669-682.
- Dubois, M. ve Miley, K. (1996) *Social Work An Empowering Profession*, 2nd Edition, Allyn and Bacon.
- Dunst, C.,J., Trivette, C.,M. ve Deal, A.,G. (ed.). (1994) *Supporting and Strengthening Families: Methods, Strategies, and Practices*, vol.1, Cambridge, Brookline Books.
- Freedman, J. ve Combs, G. (1996) *Narrative therapy: The Social Construction of Preferred Realities*, New York, W.W.Norton.
- Freire, P. (2003) *Ezilenlerin Pedagojisi*. Dördüncü baskı, (Dilek Hattatoğlu ve Erol Özbek, çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Gibelman, M. ve Schervish, P.,H. (1997) *Who We Are: A Second Look*, Washington DC, NASW Press.
- Gibson, C.,H. (1991) "A Concept Analyses of Empowerment", *Journal of advanced nursing*, 16:354-361.
- Gutierrez, L.,M. (1990) "Working with Women of Color: An Empowerment Perspective", *Social Work*, 35:149-153.
- Hawkins, L., Fook, J. ve Ryan, M. (2001) "Social Worker's Use of the Language of Social Justice", *British Journal of Social Work*, 31(1):1-13.
- Jones, P.,S. ve Meleis, A.,I. (1993) "Health is Empowerment", *Advances in Nursing Science*, 15(3):1-4.
- Kadushin, A. (1974) "Supervisor-Supervisee: A Survey", *Social Work*, 19:228-297.
- Lee, J.,A.,B. (2001) *The Empowerment Approach to Social Work Practice*. 2nd edition, New York, Columbia University Press.
- Leslie, D.,R., Holzhalt, C.,M. ve Hollan, T.,P. (1998) "Measuring Staff Empowerment: Development of a Worker Empowerment Scale". *Research on Social Work Practice*, 8:212-222.
- Lynn, E. (1999) "Value Bases in Social Work Education", *British Journal of Social Work*, 29(6):939-953.
- McDonough, J.,F. (1993) "Policy Practice: The Neglected Side of Social Work Intervention", *Social Work*, (38)2:179-188.
- Mok, E. (2001) *A Model of Empowerment for Honk Kong Chinese Cancer Patients and the Role of Self-help Groups in the Empowering Process*, The Hong Kong Polytechnic University, Department of Nursing and Health Sciences, UMI.
- National Association of Social Workers (NASW), (1996) *Code of Ethics of the National Association of Social Workers*, Washington DC, NASW Press.
- National Association of Social Workers (NASW), (2002) *Practice Research Network (1)3*, Washington DC, NASW Press.
- O'Brian, C. (2003) "Resource and Education Empowerment: A Social Work Paradigm for the Disenfranchised", *Research on Social Work Practice*, 13(3):388-399.
- Pelton, L.,H. (2001) "Social Justice and Social Work", *Journal of Social Work Education*, 37:433-439.

- Pinderhughes, E. (1983) "Empowerment: For Our Clients and Ourselves", *Social Casework*, 64:312-314.
- Rafael, A. (1995) "Advocacy and Empowerment: Dichotomous or Synchronous Concepts?", *Advanced Nursing*, 18(2):25-32.
- Rappaport, J. (1981) "In Praise of Paradox: A Social Policy of Empowerment over Prevention", *American Journal of Community Psychology*, 9(1):1-25.
- Rappaport, J. (1987) "Terms of Empowerment/Exemplars of Prevention: Toward a Theory for Community Psychology", *American Journal of Community Psychology*, 15(2):51-59.
- Reeser, L.,C. ve Epstein, I. (1990) *Professionalization and Activism in Social Work: The Sixties, Eighties and the Future*, New York, Columbia University Press.
- Reisch, M. (2002) "Defining Social Justice in a Socially Unjust World", *Families in Society*, 83(4):343-355.
- Rubenstein, H. ve Lawler, S.,K. (1990) "Toward a Psychological Empowerment of Women", *Affilia*, 5:27-38.
- Saleebey, D. (1992) *The Strengths Perspective*, New York, Longman Press.
- Saleebey, D. (1994) "Culture, Theory, and Narrative: The Intersection of Meanings in Practice", *Social Work*, 39:351-359.
- Shera, W. ve Page, J. (1995) "Creating More Effective Human Service Organizations through Strategies of Empowerment", *Administration in Social Work*, 19(4):1-15.
- Simon, B. (1994) *The Empowerment Tradition in American Social Work*, New York, Columbia University Press.
- Solomon, B. (1976) *Black Empowerment: Social Work in Oppressed Communities*, New York, Columbia University Press.
- Specht, H. ve Courtney, M. (1994) *Unfaithful Angels: How Social Work has Abandoned its Mission*, New York, Free Press.
- Swenson, C.,R. (1998) "Clinical Social Work's Contribution to a Social Justice Perspective", *Social Work*, 43(6):527-537.
- Thompson, N. (2002) "Social Movements, Social Justice and Social Work", *British Journal of Social Work*, 32:711-722.
- Van Soest, D. (1995) "Peace and Social Justice", R.,L. Edwards (Ed.), *Encyclopedia of Social work*, 19th edition, Washington DC, NASW Press, vol.3:1810-1817.
- Wakefield, J.,C. (1988a) "Psychotherapy, Distributive Justice, and Social Work: Part I, Distributive Justice as a Conceptual Framework for Social Work", *Social Service Review*, 62:187-210.
- Wakefield, J.,C. (1988b). "Psychotherapy, Distributive Justice, and Social Work: Part II, Psychotherapy and the Pursuit of Justice", *Social Service Review*, 62:353-382.
- Weick, A. ve Saleebey, D. (1995) *A Postmodern Approach to Social Work Practice*, Adelphi University, School of Social Work, Garden City, NY.
- Weick, A., Rapp, C., Sullivan, W.,P. ve Kisthardt, W. (1989) "A Strengths Perspective for Social Work Practice", *Social Work*, 34:350-354.
- Weiss, I. (2005) "Is There a Global Common Core to Social Work? A Cross-

national Comparative Study of BSW Graduate Students", *Social Work*, 50(2):101-111.

Wendorf, C.,A., Alexander, S. and Firestone, I.,J. (2002) "Social Justice and Moral Reasoning: An Empirical Integration of two Paradigms in Psychological Research", *Social Justice Research*, 15(1):19-39.

White, M. (1995) *Re-authoring Lives: Interviews and Essays*, Adelaide, Australia, Duiwich Centre Publications.

White, M. ve Epston, D. (1990) *Story, Knowledge and Power. In Narrative Means to Therapeutic Ends*, New York, W.W.Norton Press.

